CONDORCET - INTELEKTUALEC V POLITIKI

Elisabeth Badinter, Robert Badinter, Condorcet, un intellectuel en politique, Libraire Artheme Fayard, Paris 1988

Stiki s kolegicami iz Dortmunda so mi zbudili zanimanje za položaj žensk, zato sem v tekstih ob 200-letnici francoske revolucije postala pozorna na podatek, da je bil Condorcet edini feminist med revolucionarji. Hotela sem kaj več izvedeti o njem in imela sem srečo, da sem v Francoskem kulturnem centru v Ljubljani naletela na novo, preko 600 strani obsegajočo biografijo z naslovom "Condorcet. Intelektualec v politiki".

Knjiga je vzor izredno natančno dokumentiranega teksta; opremljena je s številnimi opombami, odlomki iz pisem, časopisov, parlamentarnih debat, policijskih poročil, pis(a)nih spominov in izjav sodobnikov itd. Morebitna neskladja med dokumenti so ocenjena in pretehtana, sklepanje avtorjev vedno skrbno utemeljeno in obrazloženo. Temeljita raziskava je napisana v živahnem slogu, da se bere kot zgodovinski roman.

Vsebinsko je tekst vreden branja ne le zaradi ženskega vprašanja, ki je bilo vendarle samo eno od mnogih Condorcetovih zanimanj, ampak predvsem zato, ker odkriva misleca, ki je pred 200 in več leti razvijal ideje, ki so še za današnji čas moderne in izzivalne.

Marie Jean Antoine-Nicolas Caritat de Condorcet, roj. 17. 9. 1743 v Ribemontu, departman Aisne, je bil sin podeželske plemiške družine, edinec, ki mu je oče umrl, ko je bilo otroku komaj dober mesec dni. Ko je bil star 11 let, so ga poslali na jezuitski kolegij v Reimsu, od koder je prišel kot dosleden ateist in pristaš verske tolerance, kasneje pa je postal vnet zagovornik laične vzgoje. Leta 1758 je bil sprejet na College de Navarre v Parizu, kjer se je navdušil za matematiko. Kot matematik je že mlad dosegel evropski sloves in postal član Francoske akademije znanosti. Preko matematike je prišel v stik s svojimi duhovnimi očeti: d'Alambertom, Turgotom in Voltairom. To ga je uvedlo v javno delovanje in kasneje v politično aktivnost. Kot filozof je bil dedič enciklopedistov, racionalizma in razsvetljenstva. V doslednem zavzemanju za napredek znanosti in blaginjo ljudi ter za svoje prepričanje, je kot revolucionar in politik doživel nemalo razočaranj, v polemikah z Robespierrom je kdaj odstopil od filozofske drže, ter tu in tam sklenil kak-

šen manjši kompromis s svojimi načeli. Ob koncu življenja se je vrnil k filozofiji, ter v zadnjem delu "Skica napredka človeškega duha" (L'Esquisse d'un Tableau des progres de l'esprit humain) povzel filozofsko misel v besedah: razum, toleranca, humanizem. Umrl je 29.3.1794 v ječi, ni jasno ali naravne smrti ali je napravil samomor. Condorcet je bil "angažirani intelektualec", davno preden je nastal ta pojem. Gotovo bi laže živel, če bi ostal pri matematiki in filozofiji, vendar brez javnega in političnega delovanja mnogih njegovih filozofskih idej ne bi bilo, oziroma jih ne bi oblikoval v konkretne programe.

Ker je bil vnet bojevnik za enakost, je bilo razumljivo, da je Condorcet postavil vprašanje enakopravnosti žensk. Pravičnost ne zahteva le, da se ženskam prizna volilno pravico, ampak tudi to, da so lahko izbrane za vsako javno funkcijo. Pogoj za to ni samo sprememba zakona, ki bi ji sledila sprememba navad, ampak predvsem radikalna sprememba ženske vzgoje. Predlog, ki ga je Condorcet podal l. 1787, je bil tako nov, da ni bil deležen niti ugovorov, ampak le posmehovanja.[1]

K ženski temi se je Condorcet vrnil leta 1790. Pravzaprav je logično, da je v zavzemanju za svobodo in enakopravnost deprivilegiranih, ko je zahteval polne državljanske pravice za protestante, enakopravnost Judov in osvoboditev črnih sužnjev v francoskih kolonijah, zastavil svoj glas še za volilno pravico žensk. Svoje stališče je utemeljil na način, ki danes v nekaterih podrobnostih zveni nekoliko anekdotično. Takole pravi: "Vsi tisti, ki polovici človeštva mirno odvzamejo pravico sodelovati pri ustvarjanju zakonov, kršijo načelo enakosti pravic. Zaradi nosečnosti in občasne bolehnosti žensk ni mogoče izločiti iz javnega življenja. Ne predstavljam si, da bi za te pravice prikrajšali tiste, ki jih vso zimo muči protin ali se hitro prehladijo. Ženske nimajo manj političnega čuta kot moški, saj primeri Elizabete Angleške, Marije Terezije in Katarine Velike dokazujejo nasprotno. So ženske manj izobražene? Treba je spremeniti njihovo vzgojo. Sicer pa bi v primeru neustrezne izobrazbe morali volilno pravico vzeti vsem nevednežem in prav kmalu bi jo imeli samo še tisti, ki so študirali javno pravo. Absurdno je domnevati, da bi politika ženske odvrnila od materinskih in gospodinjskih dolžnosti, saj tudi kmetov ne odtrga od pluga in obrtnikov ne iz delavnice." Opozarja na paradoks, da so ženske lahko vladarice, ne smejo pa voliti. Konča z zahtevo, naj njegovo utemeljitev poskusijo zavreči kako drugače kot s posmehovanjem. "In predvsem mi pokažite med moškimi in ženskami kakšno tako naravno razliko, zaradi katere bi ženskam lahko zakonito odrekali volilno pravico." Condorcetov manifest je v javnosti povzročil veliko hrupa, a politiki so modro molčali. Čas za enakopravnost žensk še ni bil zrel.

Resnici na ljubo je o feministu Condorcetu treba navesti še dvoje. V ne ravno akademskem spopadu z Robespierrom, novembra 1792, se sprašuje, zakaj je okrog Robespierra vedno

toliko žensk in odgovarja, da zato, ker je francoska revolucija religija, v kateri je Robespierre ustvaril sekto... "Ima vse lastnosti - ne verskega voditelja, ampak - voditelja sekte... pravi, da je prijatelj ubogih in šibkih, vzpodbuja ženske in uboge na duhu, da mu sledijo..."

Ko je v začetku leta 1793 Condorcet pripravljal osnutek nove ustave (osnutek zaradi nasprotovanja montagnardov ni bil sprejet), je predvidel splošno volilno pravico za vse Francoze, stare nad 21 let, in celo za tujce, ki prebivajo v Franciji več kot eno leto, ne pa za ženske. "Zaradi slabosti našega izobraževanja je treba to odložiti vsaj še za nekaj let."

Avtorja biografije smatrata, da je bil od vseh Condorcetovih bojev glede na duh časa najbolj originalen prav boj za volilno pravico žensk. Morda za takrat manj originalen, danes pa prav tako pomemben je njegov delež na številnih drugih področjih znanosti, filozofije in politike.

Z vidika socialnega dela in socialne politike bi na prvo mesto postavila njegov ne dovolj znani prispevek k razvoju družbenih znanosti. V nastopnem govoru po izvolitvi v Academie francaise, februarja 1781, je razvijal misel o aplikaciji eksaktnih znanosti na nove vede, "katerih predmet je človek sam in katerih neposredni cilj je sreča človeka." S tem je Condorcet počastil D'Alemberta, ki je med prvimi pokazal pomembnost in učinkovitost aplikacije ene znanosti na drugo. Čisto originalen Condocetov cilj pa je bil dati družbenim znanostim - imenuje jih moralne znanosti - isto zanesljivost kot eksperimentalnim znanostim. Dobro se zaveda težavnosti, ki jo povzroča dejstvo, da je raziskovalec sam del družbe, katero preučuje. Vendar je prepričan, da ta nova veda lahko pridobi metodo in jezik, ki ji bosta podelila status znanosti. Z uporabo analitične metode, ki jo je povzel iz matematike, namerava vključiti v znanost nov predmet: politična in družbena dejstva (le fait politique et social). Sto let pred Durkheimom trdi, da je treba človeško družbo raziskovati "kot raziskujemo bobre." Pred dvema stoletjema dojame politično in družbeno uporabo statistike in verjetnostnega računa. Vse našteto je zelo blizu še danes moderni interdisciplinarnosti, akcijskemu raziskovanju in uporabi kvantitativnih metod v družbenih znanostih.

Misli iz tega govora, ki jih je razumelo le malo poslušalcev, je uporabil v politični praksi. Že leta 1774 je nagovarjal Turgota, naj da izsušiti nekatera močvirja v Ribemontu in mu ponudil, da bo raziskal tabele umrljivosti v vaseh na robu močvirja in tistih na višinah. Na Turgotovo pobudo je leta 1785 objavil delo "o verjetnosti odločitev, ki se sprejemajo z večino glasov". Smrtno kazen je zavračal ne le iz humanih razlogov, ampak tudi zato, ker je izračunaval verjetnost sodne zmote.[2] Pred revolucijo se je za politiko zanimal kot matematik in ustvarjal "politično aritmetiko", ki jo je kasneje preimenoval v "družbeno matematiko" (mathematique sociale).

Z ožjega socialnega področja velja omeniti, da je februarja 1792 kot poslanec predložil zakonodajni skupščini tekst, v katerem predlaga ustanovitev blagajn "pomoči in varčevanja", kamor naj bi delavci vlagali svoje prihranke. Prihranki in obresti bi bolnim in starim delavcem omogočili preživljanje. To je zamisel vzajemnega varčevanja, enega od temeljev socialnega zavarovanja.

V času pomanjkanja, pozimi 1792/93, je predlagal povišanje najnižjih plač glede na naraščanje cen žita. To je bila prva zamisel minimalne plače, seveda preveč drzna za tedanji čas. Leta 1793 se je zavzemal za progresivno obdavčenje, s tem da se ne obdavči tisti del dohodka, ki je potreben za preživljanje družine. V svojem osnutku ustave zavrača "kruto neenakost razmer", v katere najrevnejše pahnejo bolezen, starost ali nesreča in predvideva pravico do pomoči kot prvega izraza solidarnosti, ki je dvignjen na raven pravic človeka. Čeprav je Condorcet s tem postavil izhodišča socialne demokracije, avtorja njegove biografije pravita, da ta projekt ni socialističen. Condorcetova koncepcija družbe obstaja v temelju individualistična in liberalna.

Vse življenje se je zanimal za vzgojo in izobraževanje. Ko je zakonodajna skupščina sklenila, da je vsak poslanec lahko član samo enega odbora, si je Condorcet izbral odbor za javno izobraževanje (Comite d'Instruction publique) in v njegovem okviru na podlagi prejšnjega Tayllerandovega načrta pripravil projekt, katerega načela so še danes aktualna. Za prosvetljenskega filozofa in enciklopedista so ljudje lahko svobodni šele, ko so osvobojeni neznanja. Zato mora biti izobraževanje kolikor je le mogoče univerzalno, enako in popolno. Vsakomu je treba zagotoviti - ne naravno enakost, ki ne obstaja, ampak - enako možnost dostopa do znanja. Condorcet je zagovarjal enako izobraževanje dečkov in deklic ter mešane osnovne šole. Vsak državljan naj ima vse življenje možnost, da se uči in izpopolnjuje. Svobodni državljani morajo imeti splošno izobraževanje za otroke, enako za moške in ženske, revne in bogate, ter permanentno izobraževanje za odrasle. Condorcetove ideje so torej pomembne tudi za andragogiko.

Izobraževanje deli podobno kot danes na osnovno, srednje in visoko, vrh pa naj bi predstavljala nekakšna akademija znanosti in umetnosti, katere naloga naj bo vzpodbujanje in urejanje izobraževanja. Šolanje na vseh stopnjah naj bo brezplačno, revni otroci naj dobijo štipendije. Ob nedeljah naj bi bilo dopolnilno izobraževanje za odrasle. Condorcet je predvidel celo posledice monotonega industrijskega dela in menil, da je nadaljevanje izobraževanja delavcev sredstvo zoper posledice vsakodnevnega dela.

V Condorcetovem pojmovanju je tudi, da mora biti izobraževanje svobodno, nedogmatično, odprto kritičnemu razumu in neodvisno od katerekoli politične ali verske doktrine.

Postavlja torej princip nevtralne in laične šole.

Seznam naprednih in humanih Condorcetovih idej je še dolg. V pismu, ki ga je nedolgo pred smrtjo napisal za hčerko, se zavzema celo za živali. "Ne onesreči tistih, ki ti bodo pripadale, ne bodi neobčutljiva za njihovo naivno in iskreno hvaležnost, nikoli ne povzročaj nepotrebnih bolečin..."

Bil je antimilitarist. Leta 1772 je pisal, da je bojevniški duh (esprit militaire) znanost, kako v ljudeh nadomestiti moralni čut z mehanično ubogljivostjo. Kljub temu se je leta 1791 zavzemal za vojno in predložil skupščini načela, po katerih naj bi se ravnala francoska vojska na zasedenih ozemljih. Spoštovala bo pravice človeka, povrnila povzročeno škodo, vojaki se bodo vedli tako, kot če bi se borili na domačem ozemlju... - Načela so bila sprejeta z aplavzom, praksa jih žal ni upoštevala.

Zavzemanje za versko svobodo in toleranco ter za reformo pravosodnega sistema ga povezuje z Voltairom, finančna vprašanja in načrt za reformo znanstvenega raziskovanja, v katerem zagovarja neodvisnost znanosti, s Turgotom.

Zadnje mesece pred smrtjo, ko se je moral skrivati, da ga ne bi aretirali, je pisal Skico napredka človeškega duha. V njej izraža prepričanje, da napredek človeškega duha odpira pot razvoju človeštva. Ker so sposobnosti razuma neslutene, ima človeštvo pred seboj neomejene možnosti za srečo. Očitno ga niti Voltairov Candide niti teror, v katerega je zašla francoska revolucija, nista mogla odvrniti od trmastega optimizma in vztrajne delavnosti.

Sedanje stanje v svetu, kljub napredku na nekaterih področjih, najbrže ne ustreza Condorcetovim predvidevanjem. Če pa bi bolj upoštevali razum, toleranco in humanizem, ima človeštvo možnost za napredek, kot ga razume Condorcet.

OPOMBE

1. Zelo verjetno sta k tej ideji prispevala Thomas Paine, levi. r ameriške revolucije, takrat na obisku v Parizu in Condorcetova inteligentna in izobražena žena Sophie
2. Kot poslanec je glasoval proti smrtni kazni za Ludvika XVI

dr. Andreja Kavar-Vidmar